

INTERNATIONALT SAM- ARBEJDE OG EUROPÆISK SOCIALISME

Regionale og kulturelle forskelle på venstrefløjens holdninger til europæisk samarbejde 1945-72

Af Sebastian Lang-Jensen

I 1960'erne støttede de fleste europæiske socialistpartier EF, mens de danske venstrefløjspartier var bannerførere i modstanden mod Danmarks indmeldelse i Fællesmarkedet. Artiklen analyserer partiernes udgangspunkt og forskellige synspunkter på mulighederne i den europæiske sammenlutning.

“Hvis EØF var blevet dannet i 1945, ville det bestemt have haft et kollektivistisk *charter*. Dette havde næppe gjort den store forskel i den faktiske udvikling i 1950'erne, men ville have forsynet partierne på venstrefløjens med et socialistisk rationale for europæisk tankegang og en kontinental ramme for handlen.”¹

Denne interessante betragtning er fremsat af den britiske historiker Donald Sassoon i hans afdækning af de vesteuropæiske socialistiske partiers udenrigspolitiske standpunkter i 1950'erne. Umiddelbart kunne de tanker om et føderalt Europa der florerede blandt modstandsfolk, intellektuelle og endog visse statsledere efter 2. verdenskrigs slutning godt underbygge standpunktet. De føderalistiske tanker kunne som udgangspunkt forstås som et opgør med den nationalisme der havde ført til fascisme og krig, og kom især til udtryk på den italienske venstrefløj. Men lige så udbredt den føderalistiske idé var i denne del af Europa, lige så fraværende var den på den danske venstrefløj. Og lige så udbredt støtten til EØF blev op gennem 1960'erne blandt flere socialistiske partier på det europæiske kontinent, lige så stor modstand mødte det fra de danske partier DKP og SF. Fælles ideologisk grundlag var tydeligvis ikke tilstrækkeligt til at overkomme de divergerende meninger der herskede om de europæiske fællesskaber. Det er målet med denne artikel at beskrive og forklare denne forskel, især ud fra hvordan de forskellige venstrefløjsgrupper opfattede det europæiske samarbejde i forhold den socialistiske ideologi og partiernes visioner om internationalt samarbejde.²

Det følgende er ikke en historie om den tidlige fase i den europæiske integrationsproces. Det kunne det have været, hvis venstrefløjens havde haft større succes med at præge selve denne udvikling. Men eftersom de socialistiske partier og den internationale socialistiske bevægelse “blot” reagerede på de tiltag der nu blev taget, er det en historie om hvordan de europæiske integrationstiltag blev opfattet og

diskuteret blandt de vesteuropæiske socialistiske partier. I første del af artiklen beskrives holdningerne hos visse af de kontinentale europæiske grupper, der for de fleste gruppers vedkommende var udpræget positiv fra de tidlige 1960'ere og fremefter. Det gjaldt ikke mindst det italienske PSI, der kunne opfattes som et modstykke til SF, som var meget fremtrædende i deres støtte til det europæiske samarbejde som det kom til udtryk i Romtraktaten. I anden del beskrives holdningerne til – eller rettere – modstanden mod dette samarbejde på den danske venstrefløj, samt hvilke visioner ikke mindst SF havde for internationalt og europæisk samarbejde.

Socialisme og føderalisme – tidlige visioner

I sagens natur, gav den anden verdenskrig anledning til en række tanker og visioner om Europas fremtid, blandt mange modstandsfolk, intellektuelle og politikere. En del af disse rummede en generel mistillid til nationalstaten som middel til at genskabe fred og sameksistens, og tog derfor et *føderalistisk* udgangspunkt, hvilket overordnet indebar dannelsen af et Europæisk fællesskab. Dette fællesskab skulle være forankret i en nogle politiske institutioner på Europæisk niveau, som de enkelte nationalstater skulle være forpligtede til at være en del af. Flere af disse føderalistiske tænkere var endog socialistisk inspirerede. Blandt disse var den i Europæisk sammenhæng nok så kendte Altiero Spinelli, der trods sin kommunistiske fortid siden fremstod som mere liberal-demokratisk. Under fascistisk fangenskab i 1941-42 nedfældede Spinelli de tanker om fremtidens Europa, der på en konference i Schweiz i 1944 blev til "Manifestet for de Europæiske modstandsbevægelser", også kendt som *Ventotene-manifestet*.³ Spinelli påpegede i sit skrift, at nationalstaten som middel til international organisation af fællesskab blandt nationer og folk, var gået for vidt. Med ambitionen om at sikre sin egen overlevelse og eksistens, skrev Spinelli, havde nationalstaten udviklet sig til en "organisme" der

ganske enkelt ikke tog hensyn til andre stater.⁴ Tankerne blev suppleret af flere ytringer fra fremtrædende skikkelser blandt de italienske socialister, og var bemærkelsesværdige i deres sammenkædning af socialisme og føderalisme som bærende for fremtidens Europæiske genopbygning. Hvad der drev Europa i krig, skrev den italienske socialist Andrea Caffi, var ikke fascisme, men derimod den Europæiske struktur der var opdelt i suveræne stater.⁵ Eugenio Colorni, en anden italiensk socialist og en af de ansvarlige for udgivelsen af *Ventotene-manifestet*, underbyggede pointen og mente, at forud for konstitutionelle friheder og klassekamp lå skabelsen af en forenet orden i den internationale sfære – dvs. et politisk forenet Europa.

I Frankrig befandt sig en noget overset, men i denne sammenhæng ganske interessant skikkelse ved navn Andre Phillip. Han var socialist, protestant og ivrig fortaler for Europæisk samarbejde i enhver form, ud fra en grundlæggende antagelse om at den økonomiske genopbygning af kontinentet skulle foregå på europæisk niveau frem for på et nationalt. I forlængelse af dette, støttede han Marshallplanen i modsætning til mange socialistiske partier. I 1948 blev han desuden en dominerende figur i "Den socialistiske bevægelse for Europas Forende Stater" (*Mouvement Socialiste pour les Etats-Unis d'Europe*, MSEUE) og snart efter formand for gruppen. Under hans formandskab blev MSEUE en del af Europabevægelsen, hvorved Philip signalerede det parallelle i kampen for et politisk forenet Europa og kampen for socialismen. Mest bemærkelsesværdige var hans idéer fra 1948, om en europæisk forvaltning af stålressourcerne i Ruhrområdet. Tankerne mindede ganske meget om de planer landsmændene Jean Monnet og Robert Schuman fremlagde i 1950, og som førte til etableringen af Det Europæiske Kul- og Stålfællesskab i 1952.⁶

Føderalismens krise og det nye Europa

Desværre blev det, set fra et føderalistisk

Ved valget i Italien i 1958 var der blandt andet fremgang for kommunisterne og "Nennisocialisterne". Her er det kommunisternes formand Togliatti, der afgiver sin stemme. (Foto: ABA)

synspunkt, kun ved visionerne, og dermed blev også venstrefløjens chancer begrænsede for alvor at sætte præg på den fremtidige organisering af kontinentet, som Sassoon overvejede det i det indledende citat. Den kolde krigs udvikling blev afspejlet på de nationale politiske fløje, og genskabte behovet for opbygningen af nationale administrationsapparater. Flere socialistiske, og stort set samtlige kommunistiske, partier Vesteuropa nægtede at lægge afstand til Sovjetunionen og venstrefløjspartierne blev i slutningen af 1940'erne stadig mere isolerede i forhold til de mere vestligt orienterede politiske partier. Da visionerne om europæisk samarbejde endeligt blev konkretiseret i form af den store Europa-kongres i Haag i 1948 og den efterfølgende dannelse af Europarådet i 1949, havde den kolde krigs politiske logik påvirket de socialistiske partier tilstrækkeligt til, at de i første omgang lagde afstand til disse europæiske institutioner. Den manglende distancering til Sovjetunionen blev fulgt af en tilsvarende frygt for USA, og en generel modstand mod en blokopdeling af Europa i øvrigt. Da den franske udenrigsminister Robert Schumann i maj 1950 fremlagde *Schuman-planen*, opfattede flere socialistiske partier det som et forsøg på at binde den vesteuropæiske industriproduktion til den amerikanske regerings planer om genoprustning af Vesteuropa.⁷ De partier og politikere der, som socialistpartierne i Benelux-landene og førnævnte Andre Philip, støttede Schuman-planen og dannelsen af EKSF i 1952, var overvejende motiveret af fred og sikkerhed snarere end af socialisme.⁸ Eller rettere, så de planen som en *forudsætning* for udviklingen af et socialistisk Europa. De mere ideologisk begrundede motiver lod endnu vente på sig.

Samme år som Kul- og Stålfællesskabet blev forhandlet på plads, etablerede Socialistiske Internationale (SI; et ikke-kommunistisk socialistisk forum) en studiegruppe om det Europæiske samarbejde bestående af medlemmer fra de daværende seks EØF-medlemslandes socialistpartier. Studiegruppen fik i forbindelse med Romtraktaten i 1957 en mere fast struktur i form af en "Liaisonkomité" og blev i 1974 til

*Confederation of the Socialist Parties of the European Community (CSPEC).*⁹ Dette forum repræsenterede først og fremmest et forsøg på at formulere et socialistisk program for Europa, baseret på samme transnationale præmisser som EKSF og EØF. Dvs. en fælles holdning og på længere sigt, et fælles program, for det europæiske samarbejde med socialistiske visioner på tværs af nationale skel. Stort set gennem hele perioden op til den første udvidelse i 1972, udtrykte Liaisonkomitéen støtte til yderligere integrationstiltag inden for rammerne af EØF/EF. Det blev stadig mere gennemgående, at komitéen så en overensstemmelse mellem socialistiske visioner og det europæiske samarbejde som det kom til udtryk via Romtraktaten. Samtidig var det lige så klart, at Liaisonkomitéen blot *var* en komité, og at de partier den bestod af havde væsentlig større betydning. Det er i hvert fald det indtryk historiebøgerne og den danske venstrefløjs arkiver efterlader, hvor komitéen nærmest aldrig omtales.

PSI

Et af de partier der kom til at repræsentere den klareste kobling mellem de ideologiske/socialistiske motiver og de Europæiske Fællesskaber, var det italienske socialistparti PSI, selvom det endnu ved Romtraktatens vedtagelse i 1957 var skeptisk overfor de europæiske integrationstiltag. Det vendte i slutningen af årtiet, og var i høj grad befordret af en række begivenheder i de internationale omgivelser, og navnlig i den internationale kommunisme. Blandt disse var Stalins død i 1953, Khrusjtjovs hemmelige tale på SUKP's 20. partikongres i 1956, og den sovjetisk-dominerede invasion af Ungarn samme år, der på én gang førte til en afspænding i den kolde krig og miskrediterede Sovjetunionen som forbilledet for socialisme og demokrati blandt vesteuropæiske socialister. I løbet af samme periode udviklede de europæiske integrationsbestræbelser sig fra ikrafttrædelsen af EKSF d. 1. januar 1953, via Messina-topmødet i 1955 til vedtagelsen af Romtraktaten og de

Europæiske Økonomiske Fællesskaber (EØF). Netop dette sammenfald af afspænding i den kolde krig og udviklingen af det europæiske samarbejde, kunne tolkes som et symbol på, at den amerikanske inddæmningspolitik og de europæiske integrationsbestrebelselser ikke længere hang så tæt sammen som tidligere. Det er netop hvad Ennio di Nolfo gør opmærksom på i sin version af historien om det italienske socialistparti, PSI. Fra 1955 og fremefter, skriver di Nolfo, var Europæiske visioner ikke længere synonymt med et pro-amerikansk valg.¹⁰ Dette dannede uden tvivl grundlaget for PSI's nye europaholdninger, der fra en tøvende accept i 1957, i de følgende år blev udviklet til en helt utvetydig støtte til de europæiske institutioner, og – nok så væsentligt – en accept af Vesteuropa som legitim sfære som for international handlen.¹¹

Meget kort sagt, handlede PSI's stadig mere entusiastiske europæiske visioner fra omkring 1960 om at være med til at præge udviklingen *indefra*. Sammen med beslægtede kræfter og bevægelser skulle man præge udviklingen i en retning der var i arbejderklassens interesser. Om end det vestlige Europa i almindelighed, og Romtraktatens lande i særdeleshed, kun udgjorde en begrænset sammenslutning i internationale målestok, var det som udgangspunkt internationalt nok. I hvert fald nok til at udgøre et alternativ til både USA og ikke mindst Sovjetunionen, hvilket på den ene side kostede et brud med det italienske kommunistparti PCI, men på den anden motiverede ideologiske argumenter i støtte til det europæiske samarbejde. Fra omkring 1961 arbejdede PSI for fuld deltagelse i den nok vigtigste af Romtraktatens tre dele,¹² det Europæiske Økonomiske Fællesskab (EØF). Ved partiets kongres i Milano i 1964 blev den europæiske linie yderligere udbygget:

“Partiet kræver energisk og konstant handlen for at skabe et Europa for folket, bygget på demokrati, og italiensk handlen i EEC for at forhindre at det bliver reduceret til at lukket område. Det forlanger også handlen indenfor EEC's fællesskabets organer (...) for at disse kan blive kræf-

ter i det Europæiske demokrati; og, endelig, forlanger partiet at Italien arbejder for at Romtraktaterne bliver styrket gennem et direkte valgt Europæisk parlament.”¹³

Den kontinentale venstrefløj og det europæiske samarbejde

En af de vigtigste forudsætninger for PSI's positive opfattelse af det europæiske samarbejde, var en erkendelse af, at SUKP ikke repræsenterede det ideologiske fyrtårn man pejlede efter. Det vestlige Europa rummede derfor muligheder for at formulere en socialisme på europæiske præmisser, som alternativ til den dogmatiske og kold-krigs orienterede SUKP-tankegang. Netop disse tendenser ramte også det italienske kommunistparti PCI i slutningen af årtiet. Dette lagt sammen med en erkendelse af, at EØF trods alt havde bibragt teknologiske fremskridt og modernisering, gjorde at PCI i første omgang dæmpede sin modstand mod EØF, og siden støttede det.¹⁴ Meget kort sagt, var det dette grundlag for Eurokommunismen, der slog igennem i 1970'erne. Det var altså i første omgang mere en distancering til SUKP, denne gang foranlediget af invasionen i Prag i 1968, end egentlig kærlighed til EØF der motiverede de europæiske visioner. Den voksede dog med årene, og PCI faldt efterhånden ind i den konsensus der kendetegnede EØF-medlemslandenes venstrefløj, hvor opbakning til de Europæiske fællesskaber var helt gennemgående.

En undtagelse fra denne tendens var partierne på den danske venstrefløj. SF og DKP udgjorde i Danmark kernen i modstanden mod EØF/EF, trods fælles ideologiske udgangspunkt med henholdsvis PSI og PCI. Hvordan partierne kunne opfatte tingene så forskelligt, vil blive klarlagt på baggrund af følgende beskrivelse.

Den danske venstrefløj og den første markedsdebat 1957-63

Ved den store Europakongres i Haag i 1948 deltog en dansk politiker med en, efter danske

forhold, meget sjældent overbevisning på dette tidspunkt. Politikeren tilhørte socialdemokratiet og hans støtte til et tæt politisk samarbejde i fremtidens Europa grænsede nærmest til det føderalistiske. Det var – og er – ingen hemmelighed at disse synspunkter var meget ualmindelige i Danmark over hele det politiske spektrum og ikke mindst blandt socialdemokraterne. Af den grund fik Frode Jacobsen, for det var ham der var tale om, da også forbud mod at optræde som repræsentant for partiet, hvorefter han måtte “nøjes” med at deltage som enkeltperson. Efter sydeuropæiske forhold, var Frode Jacobsen den typiske repræsentant for et føderalt Europa, da han både var gammel modstandsmand og tilhørte venstrefløjen. I Danmark var han det modsatte, hvorfor det nærmest er uinteressant at beskrive perioden før den første danske Europa-debat før slutningen af 1950'erne. En sådan debat fandtes nærmest ikke før dette tidspunkt, hvor de danske politikere til gengæld fik ganske travlt med diskutere fremtidens europæiske *markeder* i forhold til dannelsen af EØF's fællesmarked og planerne om det lidt større frihandelsområde EFTA. Denne første debat om Danmarks plads i fremtiden europæiske marked, startede ved EØF's dannelse i 1957 og nåede sit højdepunkt ved den danske ansøgning om EØF-medlemskab i 1961, for at slutte da den danske ansøgning blev trukket tilbage i 1963. Da diskussionerne, bortset fra på venstrefløjen, overvejende handlede om økonomiske og handelsmæssige spørgsmål, blev begrebet *markedsdebat* stort set de næste 30 år benyttet om det, der egentlig var – eller burde være – en *Europadebat*.

Den danske markedsdebat var således kun et par år gammel, da SF blev dannet i 1959. Det skete som resultatet af samme type opgør med den Moskva-styrede kommunisme, der i Italien havde fået PSI til – igen – at orientere sig mod Europa. I kraft af SFs position mellem Socialdemokratiet og DKP, er partiet oplagt at benytte i en sammenligning med de italienske socialister i PSI. En sådan sammenligning afslører ganske hurtigt væsensforskellige opfattelser i selve tilgangen til idéen om det

europæiske samarbejde og om Tysklands plads i fremtidens Europa. I en tale i oktober 1961 fremlagde Aksel Larsen sin opfattelse af Tyskland i det europæiske samarbejde, og Danmarks placering i forhold til det:

“Og alle, som tænker og føler dansk, må have svært ved at forliges med den tanke, at sydgrænsen praktisk talt slettes og Danmark indlemmes i det Storgermanien, som Hitler ikke formåede at oprette med vold og terror, men som nu er undervejs på snigende måde”¹⁵

At “Sydgrænsen” skulle “slettes” var SF's fortolkning af Rom-traktatens præambel der beskrev en stadig tættere sammenslutning af de europæiske folk. Og truslen mod det “danske” beskrev SF's dominerende udgangspunkt for en modstand mod denne udvikling; som national, snarere en socialistisk. Når dette blev sat sammen SF's opfattelse af, at man fra det remilitariserede Tysklands side havde al grund til at forvente “krigeriske og fascistiske træk i tiden fremover”, var der ikke langt til at mene at EØF som helhed var godt på vej til “..at blive den mest aggressive blok i verdenspolitikken”, med Vesttyskland og de Gaulles “autoritære” regimer som dominerende kræfter.¹⁶ Som SF opfattede det, betød de føderalistiske ambitioner om en tættere sammenslutning mellem de europæiske folk altså en ophævelse af Danmarks sydlige grænse, hvorved landet ville blive indlemmet i det “Storgermanien” som Hitler ikke havde formået at oprette med vold og terror, men som nu var undervejs “på en snigende måde”.¹⁷ Derudover kobledes partiet ret konsekvent EØF sammen med NATO, hvilket fremmanede det vestligt-dominerede militaristiske element.

Mange af disse antagelser om formålet med dannelsen af de europæiske fællesskaber delte folkesocialisterne med DKP, der benyttede sig af endnu hårdere sammenligninger. Ifølge DKP stræbte Adenauer efter samme europæiske orden som Hitler; et *Neuropa* underkastet tysk herredømme og domineret af tysk industri. Anti-komintern-aksen under den anden verdenskrig Berlin-Rom-Tokyo, var via Fælles-

markedsinitiativet genopstået i en "Bonn-Paris"-akse mellem Charles de Gaulle og Konrad Adenaur. Fællesmarkedet var altså i sig selv med til at styrke den "vesttyske imperialism", og virkede som organiserende ramme for at "tillade naziststyrets levn og efterbyrd i Vesttykland at træde frem".¹⁸ Kort sagt: "Fortidens kræfter er tilbage på Vesteuropas scene".¹⁹

Selvom SF ikke sagde det nær så skarpt, havde de to partier en fælles opfattelse af selve fællesskabets konstruktion som ramme for aggressive og imperialistiske ambitioner, primært udfoldet fra vesttysk side. På det økonomiske område mente SF, at de lande der kom ind under fællesskabets overnationale virkeområde, ville blive afhængige af "Fællesmarkedets store truster og monopoler", hvilket igen fik partiet til at drage paralleller mellem den internationale kapitalisme og fællesmarkedets struktur.²⁰ Fællesskabet fik helt fra dets start, qua Vesttysklands, Frankrigs og Italiens deltagelse, tildelt nogle stærkt højreorienterede og reaktionære prædikater af de to danske venstrefløjpartier. Hvor flere kontinentale socialistiske grupper med PSI i spidsen, netop havde talt for det europæiske samarbejde som middel til at vinde kontrol med nationale stormagtsambitioner, opfattede SF og DKP det stik modsat. Ifølge dem, var hele konstruktionen blot udtryk for nye stormagtsambitioner blandt tidligere fascistiske stater og kolonimagter.

Den "aktive neutralisme" – SF's internationale vision

I denne sammenhæng er det ganske interessant, at SF i modsætning til DKP, støttede dansk deltagelse i det europæiske frihandelsområde EFTA. Eftersom EFTA var et rent mellemstatsligt forum der udelukkende beskæftigede sig med handelsmæssige spørgsmål, var opbakningen i sig selv heller ikke præget af store europæiske visioner eller formålserklæringer.²¹ Spørgsmålet er så, om SF's forskellige holdninger til EØF og EFTA kunne kategoriseres som en principiel modstand

mod overnationalt samarbejde, eftersom dette var den mest markante forskel mellem de to markedskonstruktioner. Det kan dog ganske hurtigt afvises. Vender man for en stund partiets geografiske fokus for internationalt og regionalt samarbejde den stik modsatte vej, altså mod nord, var der pludselig ingen grænser for visioner og ambitioner for et tæt politisk samarbejde. Rent organisatorisk mente Aksel Larsen, at Nordisk Råd burde udvikles til at have en besluttende myndighed, ikke mindst på de social- og kulturpolitiske områder, udover at der på længere sigt burde dannes et egentligt nordisk parlament.²² Rent politisk, havde visionen om et nordisk samarbejde både ideologiske og værdimæssige bevæggrunde. I 1962 hed det i SF-skriftet *Hvad vi vil*, at det næppe var sandsynligt at Danmark alene nåede frem til socialismen, "...men vel muligt de skandinaviske lande i fællesskab kan fuldføre overgangen fra kapitalisme til socialisme hurtigere og mere smertefrit end andre af Vesteuropas lande."²³ Et afrustet, neutralt og tydeligvis gerne socialistisk Norden udgjorde den ene del af SF's internationale vision, den "aktive neutralisme" som SF præsenterede i sit første egentlige principprogram fra 1963.²⁴ Den anden del blev udgjort af FN, der skulle stå som garant for sikkerhed og fred, og altså ikke fremstå som en blok i verdenspolitikken, som både NATO og EØF gjorde. På den måde placerede SF så at sige sine internationale visioner på `hver sin side` af det kontinentale Europa. FN repræsenterede det universalistiske der skulle arbejde for en fredelig udvikling, mens Norden repræsenterede det regionale der skulle arbejde for en socialistisk udvikling. Nå ja, så var der lige EFTA, der dog som nævnt ikke repræsenterede nogle visioner, men blot blev anset for en nødvendig markedsadgang.

SF tillagde således det nordiske samarbejde nogle positive ideologiske betydninger, nøjagtigt som det havde tillagt EØF nogle meget negative ideologiske betydninger. SF mente, at det nordiske samarbejde var en garant for en social og politisk udvikling, som EØF samtidig var en trussel i mod, og at det nordiske samarbejde udgjorde den neutrale 3.vejs-

*I Danmark demonstrerede venstrefløjen mod EF.
Her i Århus ved EF-afstemningen i 1972. (Foto: ABA)*

løsning mellem det blok-opdelte Europa som EØF samtidig var en del af. På dette punkt var de uenige med DKP, der med Ib Nørlunds ord ikke mente at "skandinavisk mønsterkapitalisme var noget i sig selv".²⁵ Til gengæld var de enige med en række af de socialdemokratiske EØF-modstandere, heriblandt Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, der ud fra samme logik fremsatte den ofte citerede sætning om Danmarks forhold til det europæiske samarbejde i årene omkring 1960: "Lige børn leger bedst."²⁶ Hverken de socialdemokratiske modstandere eller SF kunne altså betegnes som værende mod overnationalt samarbejde i sig selv. SF gav indirekte udtryk for dette på baggrund af partiets nordiske visioner, og Arbejderbevægelsens Erhvervsråd sagde det direkte.²⁷ Problemet var de lande samarbejdet omhandlede.

2. Debat 1970-72; den nationale modstand organiseres

Fra tilbagetrækningen af den danske ansøgning i 1963 og frem til ca. 1970, var markedsdebatten igen nærmest fraværende. EØF havde ganske vist skiftet navn til EF, men derudover havde integrationsprocessen som helhed været stagnerende og udsat for kriser. Det passede SF glimrende, og på landsmødet i 1969 så det hele egentlig ganske lyst ud for partiets udenrigspolitiske idealer. Ud over fællesmarkedets krise og tilbagetrækningen af Danmarks 2. ansøgning i 1967, var der kommet gang i seriøse forhandlinger om et nordisk økonomisk fællesskab NORDEK samtidig med, at NATO-medlemsskabet skulle genforhandles samme år. Med det rigtige udfald kunne alle ting underbygge partiets holdninger til internationalt samarbejde. Desværre, set fra SF's synspunkt, skete det helt modsatte i løbet af det næste års tid: NORDEK forhandlingerne brød sammen, NATO-medlemsskabet fortsatte uændret og den danske regering indgav sin 3. ansøgning, der denne gang tegnede til at blive forhandlet igennem.

Hvor SF's overvejelser under den første debat mest handlede om, hvad baggrunden og

visionerne for Romtraktaten og EØF var, handlede mange af overvejelserne i slutningen af 1960'erne og i starten af 1970'erne om, hvad det Europæiske Fællesskab, havde udviklet sig til. De grundlæggende antagelser var stadig de samme. Internationalt samarbejde var nødvendigt i en verden med stadig større afhængighed mellem staterne og som middel til at imødegå "påvirkninger udefra".²⁸ Men, for der var det meget store men, kunne dette kun foregå på grundlag af samarbejde med lande med "samme forudsætninger" og "samme udgangspunkter". For at understrege pointen drog SF sågar paralleller til østblokken, der vidnede om at ulige omstændigheder havde forårsaget "vanskeligheder og magtmisbrug".²⁹ SF's støtte til det nordiske samarbejde fik i denne fase støtte af DKP, hvilket dog bemærkelsesværdigt nok ikke gjorde støtten mere socialistisk orienteret. I et diskussionsoplæg i *Tiden* blev der ligefrem talt for "et stærkt, borgerligt-demokratisk Norden", en formulering man dog ikke fandt i de officielle DKP-skrifter. Dog er det klart, at den nordiske tanke fik større betydning i DKP's argumentation i denne fase. Udover et officielt partidokument hvor NORDEK udpeges som et alternativ til fællesmarkedet, vidnede partiets opbakning til de organiserede modstandskomiteer og disses pro-nordiske argumenter om dette. Og inden for folkebevægelsen kæmpede DKP-aktivisterne, ifølge partiets politiske biografi af Steen Bille Larsen, for den nordiske løsning ud fra en idé om at "dansk og nordisk kapitalisme var bedre".³⁰

Det var gennemgående at SF's og DKP's temmelig dominerede indsats i Folkebevægelsen mod EF, samtidig havde skruet de socialistiske argumenter langt nok ned til, at den kunne organiseres tværpolitisk. De vigtigste paroler var den nationale selvbestemmelsesret, truslen mod den kontinentale magt og bureaukrati, suppleret med fortaler for det nordiske samarbejde. Derudover ansås EF nu i højere grad end tidligere som en fjendtlig konstruktion *i sig selv*, og altså ikke "blot" som et produkt af de deltagende lande. Denne tendens delte de med en ny generation af soci-

aldemokratiske modstandere i *Socialdemokrater mod EEC*, hvis medlemmer ikke (officielt) deltog i Folkebevægelsens arbejde. Tæt knyttet til denne gruppe fandt man endelig den tidligere så varme fortaler for et europæisk samarbejde, socialdemokraten Frode Jakobsen. Hans argument kredsede om det samme; at det europæiske samarbejde havde udviklet sig fra en smuk tanke til et tungt apparat.³¹

Sammenstød og sammenligninger

Den danske venstrefløjs modstand mod EF i fasen op til folkeafstemningen d. 2/10 1972, byggede grundlæggende på de samme antagelser som gjorde sig gældende under den første debat, men havde fået nogle andre nuancer. Det var nu i højere grad selve EF-systemet der stod for skud, snarere end de lande fællesskabet bestod af. Koblingen mellem EF-modstand og venstreorienteret ideologi bestod overordnet i betragtningen om fællesskabet som en vestlig, imperialistisk blok udadtil, og en ramme for kapitalistisk politik indadtil. Mere konkret argumenterede især de unge socialdemokrater for, at EF ikke udgjorde den kampplads på hvilken man skulle kæmpe for en socialdemokratisk *retning*. Det var altså i denne sammenhæng ikke et egnet internationalt forum. For selv om man regnede med, at EF ved en samlet skandinavisk tilslutning ville blive styrket i en socialistisk retning, var man så meget desto mere bange for udviklingen i den anden retning, hvorved de socialistiske kræfter i Skandinavien ville blive svækket.³² Til gengæld mente de socialdemokratiske EF-modstandere sagtens man kunne forestille sig et skandinavisk/nordisk fællesskab, inden for hvilket man kunne kæmpe for de politiske områder der udgjorde fundamentet i den socialdemokratiske model, såsom de skattemæssige, de fordelingsmæssige og de sociale områder. Det var disse overvejelser der siden udgjorde kernen i den meget udbredte argumentation om, at EF repræsenterede en trussel mod den danske velfærdsstat, og at det nordiske samarbejde ikke gjorde det.

Anti EF – løbeseddel. (ABA)

Den modstilling der blev sat op mellem et nordisk fællesskab, der ville arbejde for sociale fremskridt på fælles demokratiske udgangspunkter på den ene side, og et borgerligt og bureaukratisk fællesmarked på den anden side betød også, at det nordiske samarbejde blev betragtet som den progressive model, og EF som den reaktionære. De pro-nordiske EF-modstandere anså sig selv som tilhørende en progressiv og fremadrettet tankegang, samtidig med at de anså EF-tilhængerne for at tilhøre det modsatte. I første omgang stod dette i skarp kontrast til Jens Otto Kragh, der netop betragtede EF som midlet til finansieringen af den danske velfærdsstat. Han så endvidere de tanker om fælles økonomisk politik der rumsterede i fællesskabet på dette tidspunkt (ØMU'en), som endog meget progressive i sig selv.³³ Denne tankegang stod i stærk kontrast til de kontinentale socialistiske partier, hvoraf det italienske PSI er gennemgået tidligere. Som et andet eksempel kan nævnes det franske socialistparti, i hvis program fra 1972 der blev talt om "Den ny internationalisme". Programmets udgangspunkt var, at EF var en del af en vesteuropæisk blok, hvor såvel NATO som Warszawa-pagten var med til at opretholde det uønskede blokforhold. I det franske socialistparti blev det erkendt, at EF's ØMU-planer var en stabiliserende faktor for de kapitalistiske produktionsmetoder, men de franske socialister mente også at EF var mere end det. EF var nemlig en velegnet ramme for at arbejde for en opløsning af Atlantpagten, udover at de eventuelle skridt mod en ØMU rummede muligheder for politiske indgreb. Overfor de multinationale selskabers neo-koloniale tendenser og handlemåder, så det franske socialistparti netop de fælles institutioner som et simpelt og objektivt krav. Derudover mente partiet at Europa burde fungere som en modvægt til USA – altså en slags 3.vej – men at det endnu ikke gjorde det. Endelig foretog partiet en kobling mellem arbejdet for et socialistisk Frankrig og udviklingen af Europas politiske og økonomiske integration som to supplerende størrelser.³⁴

Dette gjorde forskellen mellem de danske

og de fransk/italienske socialisters opfattelse af EF helt åbenbar, selvom uenigheden mellem den danske og den kontinentale venstrefløj hverken var ny eller ukendt. Allerede ved LO's kongresser under den første debatperiode, ytrede gæstetalere fra andre europæiske partier og fagforeninger sig positivt overfor Romtraktaten og EØF, ofte begrundet med internationale visioner. Ved de Samvirkende Forbunds samling (forgænger for LO) i 1959, havde den hollandske udsending eksempelvis fremhævet fællesmarkedet som middel til større samarbejde mellem befolkningerne i de vesteuropæiske lande, "...og i særdeleshed disse landes arbejdsklasser."³⁵ Det var den stik modsatte slutning end den en delegeret fra smedeforbundet drog på LO-kongressen under den senere debatperiode i maj 1971. Den delegerede mente nemlig, at man burde tage afstand fra dansk medlemskab ud fra en betragtning om, at fagbevægelsen havde brug for et samarbejde der betød solidaritet mellem arbejderne og bekæmpelse af de verdensomspændende trusler.³⁶ De samme argumenter blev altså brugt til at drage modsatte slutninger, afhængigt af om EF blev opfattet som en legitim international politisk kampplads. Den danske venstrefløjs modstandere havde overfor de kontinentale socialister modsatte opfattelser af EF som struktur og ramme, overfor det indhold og de politiske muligheder partierne så i disse. Et andet godt eksempel på en kontinental holdning, der endda var direkte møntet på evt. skandinavisk deltagelse i EF, var den hollandske socialdemokrat Jan Tingbergen, der i sit indlæg fra 1972 fokuserede på de *muligheder* for en "moderne socialisme", der lå inden for EF's institutionelle rammer, frem for de begrænsninger disse evt. foregav.³⁷ Det lokale/nationale demokrati udgjorde, i hollænderens optik, sammen med det europæiske samarbejde som nationalisme-fortrængende vision en ønskværdig syntese, hvor de demokratiske og socialistiske partier var en vigtig kraft for en progressiv udvikling for EF. En, ifølge Tingbergen, oplagt mulighed for at fremme socialismen fremover.

Alt i alt var det gennemgående, at de kontinentale socialister betragtede Romtraktaten og EF som en internationalistisk katalysator, hvor de danske socialister opfattede det som en snæver reaktionær sammenslutning. Den danske venstrefløjs internationale katalysator for en fremtidig socialistisk udvikling lå i det nordiske samarbejde. Det var deres vision om en 3. vej.

Konklusion

Stormagtkonflikter, økonomisk protektionisme og politisk nationalisme var hovedårsagerne til den 2. verdenskrig. Det mente i hvert fald de bevægelser og grupper, der fra krigens sidste år sendte føderalistiske strømninger gennem Europa. I og for sig lå der ikke noget egentligt ideologisk grundlag bag idéen om et politisk forenet Europa med stærke overnationale institutioner, ud over afstandtagen til nationalisme og håb om et forpligtende samarbejde. Ikke desto mindre opfattede flere socialister, ikke mindst i Italien, et føderalt Europa som en naturlig bro mellem det nationale og det internationale. Socialistiske grupper og personer i Benelux-landene og i Frankrig støttede også idéerne, der dog snart blev udfordret af den kolde krigs udbrud. For en tid blev de føderalistiske visioner sat i stå, alt i mens nye (vest-)europæiske institutioner voksede frem i den kolde krigs skygge. De blev dog snart vakt igen som følge af udviklinger i både den internationale kommunisme den europæiske integration, og op gennem 1960'erne støttede kontinentale socialistiske grupper med stigende ideologisk entusiasme udviklingen af de Europæiske Fællesskaber. Specielt det italienske socialistparti PSI fremhævede de socialistiske visioner inden for det europæiske samarbejde, og anså, sammen med øvrige kontinentale venstrefløjsgrupper EØF som værende i arbejderklassens interesser. Vesteuropa blev anerkendt som legitim del af den socialistiske udvikling på internationalt plan, og EØF blev betragtet som et godt sted at starte.

Sådan opfattede DKP og SF ikke udviklingen. Fra deres synspunkt var de europæiske

integrationsbestrebelse som de kom til udtryk i EKSF og EØF, blot en fortsættelse af de europæiske stormagter ekspansive tilbøjeligheder der havde resulteret i 2. verdenskrig. Et nyt forsøg på, fra især tysk side, at underlægge sig kontinentet blev set som en trussel mod Danmarks selvstændighed, og siden hen som en reaktionær og højreorienteret sammenslutning i sig selv. Fremtidens internationale samarbejde skulle ifølge SF organiseres som et regionalt samarbejde i nordisk regi og et internationalt samarbejde i FN-regi. Det nordiske samarbejde skulle bygge på fælles demokratiske traditioner og kulturer, og skulle i øvrigt fungere som forbillede for andre lande og deres venstrefløj. Hellere det, end at kæmpe for udviklingen inden for de europæiske institutioner.

I modsætning til store dele af den kontinentale venstrefløj, var det europæiske samarbejde ifølge den danske venstrefløj hverken internationalistisk i sig selv, ej heller udgjorde det en vej mod internationalismens idéer.

Noter

1. Donald Sassoon (1996): *One Hundred Years of Socialism – The West European Left in the Twentieth Century*, s.230
2. Artiklen bygger på specialeafhandlingen: *National modstand og international solidaritet – Venstrefløjens modstand mod EF 1957-72* (Københavns Universitet 2002), også udkommet i Jean Monnet Skriftserien fra Århus Universitet, nr.6, december 2003.
3. Henrik Mølgaard Frandsen (2003): *Føderalisme*, Jean Monnet skrift nr.5, s.35 og *Det Europæiske Hus*, bd.6, s.30.
4. Walter Lipgens (1982): *A History of European Integration*, s.47ff.
5. Ennio di Nolfo: "The Italian Socialists" i Richard Griffiths (1993): *Socialist Parties and the Question of Europe in the 1950's*, s.90f.
6. Francios-Xavier Laffeach: *André Philip: A forgotten founding father of Europe?* Upubl. Conference-paper, UACES/Oxford 2005.
7. Se Kevin Featherstone (1988): *Socialist Parties and European Integration*, s.221-222.
8. Laffeach (2005) op.cit., og Sasson (1996) op.cit., s.229.
9. Simon Hix & Urs Lesse: *Shaping a Vision – A History of the Party of European Socialists 1957-2002*, s.9-22. Det følgende er overvejende refereret herfra.
10. Ennio di Nolfo (1993), op.cit., s. 94.
11. Featherstone (1988) op.cit., s.226.
12. Romtraktaten omfattede de tre fællesskaber EØF, EKSF og EUROATOM.
13. Her citeret fra Featherstone (1988) op.cit., s.228.
14. Se Sassoon (1996) op.cit., s.334.
15. SF's arkiv, ks.5, læg 1 (ABA): Tale af Aksel Larsen 27. oktober 1961.
16. Gert Petersen (1959): "Et socialistisk parti – og markedsspørgsmålet" i Jens Kragh (1977): *Folkesocialisme – Udvalgte taler og artikler 1958-60*.
17. SF's arkiv, ks.5, læg 1 (ABA): Tale af Aksel Larsen 27/10 1961.
18. *Tiden* 1962 (2), s. 58.
19. Centralkomiteens beretning på den 21. partikon-gres 1962.
20. SF's arkiv, ks.5, læg 1 (ABA): Tale af Aksel Larsen 27/10 1961.
21. Se Niels Christian Nielsen: "Man har et standpunkt... SF's EF-politik 1959-63" i *Den Jyske Historiker* 93/2001 ss.53-72.
22. SF's arkiv, ks.8, læg 1 (ABA): Aksel Larsens politiske beretning på den 4. kongres oktober 1965.
23. SF: *Socialistisk Folkepartis program og politik – 'Hvad vi vil'*, 1962, s.4.
24. SF's arkiv, ks.7, læg 4 (ABA): Udkast til princip-program.
25. Ib Nørlund (1959): *Er nordisk kapitalisme noget for sig selv?* *Tiden* XXX
26. Frederik Dalgaard (Arbejderbevægelsens Erhvervsråd)(1957): *Danmark i Europa*, s.2.
27. Se Arbejderbevægelsens Erhvervsråds arkiv, ks. 91, læg 1: Notat af Jørgen Paldam 22/6 1959.
28. SF's arkiv, ks.12 (ABA): Forslag til udtalelse på landsmødet d.29-30 november 1969.
29. Tillæg til SF-bladet *Minavisen*, 6.marts 1972: "Nationalstaten og internationalt samarbejde".
30. Steen Bille Larsen: *Kommunisterne og Arbejderklassen 1945-75*, København 1977, s.198. Det kan ikke udelukkes at skiftet i holdningen til det nordiske samarbejde var fordret af Moskva. I hvor høj grad dette var tilfældet ligger dog uden for denne artikel at besvare.
31. Se Frode Jacobsen (1979): *Jeg vil være en fugl før jeg dør*.
32. Se EEC-gruppen (1971): *EEC?*. Denne publikation samlede mange af de unge socialdemokratiske EF-modstanderes synspunkter.
33. Pointen om EF som fundamentet for velfærdsstaten er en gennemgående point i Bo Lidegaard (2002): *Jens Otto Krag*, bd. 1 og 2.
34. "En ny internationalisme", uddrag af Det Franske

Socialistpartis program fra marts 1972. Her taget fra Jan Erik-Modig og Poul Nielson (red.) (1972): *Socialdemokrater fra 6 lande om EF*, s.108ff.

35. De Samvirkende Forbund (LO): *Protokol over den ordinære generalforsamling 13.-15. maj 1959*, s. 15.

36. Protokol over LO's ordinære kongres 17-19 maj 1971. Forslag til udtalelse fra Dansk Smede og Maski.

Abstract

Sebastian Lang-Jensen: Visions of internationalism and european socialism – Different attitudes to European Integration among the West European left wing 1945-72, *Arbejderhistorie* 1/2005, p. 73-86.

At the end of World War II visions of a federal Europe stood strong among resistance-movements, intellectuals and even some state leaders. A common outset was that they considered nationalism and the Nation state as the main reasons for the outbreak of the second world war, and that the only way to deal with this problem, was to create strong institutions in a political united Europe. Many of the groups and the individuals that spoke in favour of Federalism had a socialist background, and put forward ideas of a Federal Europe as a mean to achieve socialist goals.

The cold war challenged the Socialist parties in Western Europe as well as the plans for a Federal Europe. However, in the late 1950's, when the treaty of Rome came into being, socialist parties on the European Continent, especially the Italian socialists PSI, spoke in favour of European Integration with increasing enthusiasm. In the late 1960's almost all socialist parties of the member states supported the EEC, often with socialist viewpoints.

As these parties accepted Western Europe as a legitimate sphere for international action, this was certainly not the case on the Danish left wing. The socialist party SF, and the communist party DKP soon became the dominant forces against Danish participation in the EEC. Instead of seeing it as a mean to advance the interests of the working class on a international scale, they saw it as an aggressive and reactionary threat in itself. To the Danish left wing, the key to a progressive development and international peace was Nordic cooperation and the UN. Nothing in between; no European visions.

Sebastian Lang-Jensen (f.1974) er cand.mag. i historie og samfundsfag fra Københavns Universitet 2003. Forskningsmedarbejder i Undersøgelseskommissionen vedr. PET.